

Augustin Pavlović

TREĆI REDOVI I SRODNE KATEGORIJE I REDOVNIČKE ZAJEDNICE*

Uvod

Najprije ću govoriti o trećim redovima, dakle, o organizacijama svjetovnjaka koji pripadaju starijim redovničkim obiteljima. Iako svi srednjovjekovni redovi imaju svoje „treće redove” (uz franjevce i dominikance, također i karmelićani, pustinjaci sv. Augustina, serviti, trinitarci, mercedarci i minimi), ipak ću ovdje prikazati samo treći red franjevački, dominikanski i karmelsko–terezijanski, jer – koliko mi je poznato – samo oni postoje u našim krajevima. Na kraju će biti riječi i o „srodnim kategorijama”, posebno o isusovačkim „zajednicama kršćanskog života” i o salezijanskim suradnicima.

Od svih trećeredaca franjevački su po broju na prvome mjestu. Njih je u svijetu oko dva milijuna, a u nas – mislim na hrvatskom jezičnom području i na području osam provincija svih četiriju ogranaka franjevačkog reda – ima ih oko 16 000. Nasuprot tomu ostalih je trećeredaca relativno malo. Dominikanskih trećeredaca u svijetu ima 34 500,¹ a u nas vjerojatno oko 300 (god. 1941. bilo ih je 1062). Trećeredaca bosonogih karmelićana u svijetu ima oko 40 000, a u nas oko 90.

Samo ime „treći red” i „trećoreci” kasnijeg je podrijetla. U prvim stoljećima njihova nastanka i postojanja službeni je naziv bio „red pokore” i „braća i sestre od pokore”. Naziv „treći red” pojavio se tek u prvoj polovici XV. st. i ostao je sve do najnovijeg vremena. I novi *Zakonik kanonskog prava* iz god. 1983. još uvijek upotrebljava taj naziv. Zato ću ga i ja upotrebljavati u ovom prikazu. Inače, u najnovijim pravilima trećih redova susrećemo drukčije nazive: „Franjevački svjetovni red”, odnosno „franjevci svjetovnjaci”; „Laička bratstva sv. Dominika”, odnosno „laici sv. Dominika”; „Svjetovni red bosonogih karmelićana”, odnosno „svjetovni karmelićani”.

Iz toga se vidi da nitko više službeno ne kaže „treći” red; ipak franjevci i karmelićani zadržali su riječ „red”, dok su dominikanci i nju napustili. Bez sumnje, ta novija praksa ima svoje razloge, ali ipak povjesničari primjećuju da u očima muževa i žena koji su bili stvorili i prihvatili spomenuti naziv „red” ili „treći red” to nije nipošto značilo neku trećerazrednu organizaciju, nego svijest i volju da se nadiđe dvojstvo „kler–laikat”, utemeljeno na službama u Crkvi, a istakne (ne zanemari

* Predavanje održano na Plenumu KVRPJ u Zagrebu, 16. X. 1985.

¹ Prema *Informations dominicaines internationales*, I.D.I., br. 212 (1984) str. 64.

tu razliku) također slojevitost na osnovi „oblika ili puta života”.² Kritički raspoložene skupine laika, želeći *povratak k evanđeoskom življenju*, htjele su imati svoje priznato mjesto u Crkvi, položaj koji je važan za nju, dio odgovornosti u njoj: Uz „red biskupa”, uz „red prezbitera”, uz „red monaha” htjeli su i oni biti „red”: „red pokornika”.³

1. Što govori opće crkveno pravo o trećim redovima

Za razliku od Crkvenog zakonika iz god. 1917., novi Zbornik kanonskog prava spominje „treće redove” samo u jednom kanonu (kan. 303.), gdje ih i definira „Treći su redovi udruženja čiji članovi žive u svijetu duh neke redovničke ustanove, provode apostolski život i teže za kršćanskom savršenosti pod višim vodstvom te redovničke ustanove. Takva se udruženja mogu nazvati i nekim drugim prikladnim imenom.”

Razlika između prijašnje definicije (CZ iz 1917. kan. 702. par. 1) i ove novije jest u tom da ova spominje i apostolski život, a, osim toga, – pružajući mogućnost veće autonomije – kaže da se život trećih redova odvija pod *višim* vodstvom dotične redovničke ustanove.

Treći se redovi ubrajaju među udruženja kršćana (u naslovu: O udruženjima kršćana). Od njih se razlikuju udruženja posvećenog života (redovnici, redovnice i svjetovni instituti) te društva apostolskog života (*societates vitae apostolicae*).

Novi Zakonik kanonskog prava posebno govori o *javnim* udruženjima kršćana (kan. 312.–320.) i posebno o *privatnim* udruženjima (kan. 321.–326.). Nije otprve jasno kojim udruženjima pripadaju treći redovi. A ipak važno je to znati jer javno udruženje samim osnutkom tječe pravnu osobnost i dobiva potrebno poslanje za ostvarivanje postavljenih ciljeva u ime Crkve (kan. 313.). Oznaka je javnih udruženja da ih je ustanovila nadležna crkvena vlast (kan. 313.) i da njihove statute odobrava (kan. 314.), što se opravdano može primijeniti na treće redove. Osim toga, kanonisti kažu da prijašnji CZ nije govorio o privatnim udruženjima, nego samo o javnim; trećim pak redovima bio je posvetio pet kanona (702.–706.).

Iz toga što je treći red javno udruženje slijede neke posljedice: a) Za osnivanje se traži pisana suglasnost dijecezanskog biskupa (kan. 312., par. II.). Međutim, suglasnost dana za osnivanje redovničke kuće uključuje i osnivanje trećeg reda. b) Na čelu je trećeg reda voditelj (moderator), franjevci ga zovu upravitelj ili predsjednik, dominikanci predsjednik ili prior, karmelićani predsjednik. Predviđaju se tri načina kako se voditelj može postaviti, naime, *ili* udruženje bira voditelja, a nadležna ga vlast potvrđuje, *ili* ga udruženje predlaže, a nadležna vlast uspostavlja u službi, *ili* ga postavlja nadležna crkvena vlast (kan. 317., par. I.). U nekleričkim udruženjima voditelj može biti laička osoba (kan. 317., par. III.). (U franjevačkom trećem redu, prema još uvijek važećim Konstitucijama, čl. 126. u praksi je prvi način; u dominikanskom trećem redu voditelj dobiva službu samim izborom, kako proizlazi iz br.

² R. K. WEBER, »A History and Theology of Sharing Responsibility for the Church«, u *Spirituality Today*, Chicago, Summer 1985., str. 103.–107.

³ Isto, str. 105.

18 b; čini se da je — prema *Pravilu života*, br. 23 — ista praksa i u karmelskom trećem redu.)

Uz voditelja stoji i crkveni asistent ili kapelan (*assistens ecclesiasticus, capellanus*). Franjevci to prevode riječju *duhovni asistent*, dominikanci riječju *duhovnik*, karmelićani riječju *pomoćnik*. Crkvenog asistenta imenuje nadležna crkvena vlast — ovdje je redovito provincijal — pošto je saslušala, gdje je to korisno, više službenike udruženja (kan. 317., par. I). (Kako će se to odvijati u franjevačkom trećem redu, noš nije sigurno jer još nisu izašle Konstitucije; u dominikanaca duhovnika imenuje provincijal pošto sasluša mjesno vijeće trećoredaca /*Pravilo*, br. 17 c/; isto je i kod karmelićana /*Pravilo života*, br. 20/.)

2. Kratka povijest trećih redova

Treći red ima svoje korijene u reformi Grgura VII, koja je bila ujedno klerička i laička, a imala je središnju ideju: *povratak evandeoskom življenju*.⁴ Nicala su skupine laika koje su htjele imati svoje mjesto u Crkvi, uz kler i monahe, i imati dio suodgovornosti za Božji narod. Neke su se od tih grupa pridružile novoosnovanim prosjačkim redovima, većina ih je vjerojatno ostala samostalna, a znatan je broj skliznuo u raskol i krivovjerje.

Poseban je utjecaj na širenje obraćeničkog i pokomičkog pokreta imao sv. *Franjo Asiški*, koji je, „prolazeći kroz sela i gradove, sve poticao da bi Boga ljubili i bojali ga se i da bi za grijehе svoje činili pokoru”.⁵ Njegov život i riječi privlačili su mnoštva muževa i žena da idu putem pokore nasljedujući Krista. Za te skupine jedno je pravilo sastavljeno oko god. 1221.: *Spomen-spis o nakani pokorničkih braće i sestara koji žive u svojim kućama* (*Memoriale propositi fratrum et sororum de paenitentia in domibus popriis existentium*), u kojem su imali udjela sv. *Franjo* i kardinal Hugolin, kasnije papa Grgur IX. To je temeljno pravilo za sve treće redove, a razdijeljeno je u 26 poglavlja.

Šezdesetak godina kasnije to je Pravilo skraćeno na 20 poglavlja i god. 1289. potvrdio ga je papa franjevac bulom *Supra montem*. To je Pravilo u biti ostalo do god. 1883., kada je Lav XIII., franjevački trećoredac, apostolskom konstitucijom *Misericors Dei Filius* odobrio novo, vrlo ublaženo Pravilo.⁶ Jedna je franjevačka trećoretkinja⁷ napisala da je po tom Pravilu, svedenom na tri poglavlja, franjevački treći red postao „više neko pobožno udruženje nego put života”. Stvar je nastojao donekle popraviti Pio X., koji je izjavio da su trećoreci, makar su svjetovnjaci, „pravi redovnici”. Ipak, da bi trećoreci shvatili duboka franjevačka načela, trebalo je to kratko Pravilo dopuniti Konstitucijama, što je učinjeno tek god. 1957.⁸

Nakon II. vatikanskog sabora Pravilo je obnovljeno i potvrdio ga je papa Pavao VI. god. 1978. Hrvatski je prijevod tiskan u časopisu *Brat Franjo*, 1979, br. 1, a

⁴ Na istome mj.

⁵ *Legenda trojice drugova*, br. 33., Zagreb 1982., str. 40.—41.

⁶ Tekst vidi u *Serafskom cvijeću*, Zagreb 1953³, str. 113.—144.

⁷ M. KAMINSKY, »Secular Franciscans: Bearers of Peace, Mesengers of Joy«, u *Spirituality Today*, Chicago, Summer 1985., str. 125.

⁸ Tekst vidi u *Serafskom cvijeću*, str. 44.—122.

tiskan je i posebno te iste godine u Dubrovniku. Nosi naslov: *Pravilo Franjevačkoga svjetovnog reda*, a ima tri poglavlja.⁹ Još treba obnoviti Konstitucije i Statute. Posao se sada privodi kraju, pa će i one uskoro izaći.

Ako hoćemo sada nešto reći o *dominikanskom trećem redu*, moramo se opet vratiti na početke XII. st. Mnoge skupine pokornika privlačio je dominikanski ideal, pa su tražile da ih vode braća propovjednici. Premda su se i oni ravnali po onom *Pravilu* iz god. 1221. (Memoriale propositi), ipak su se u nekim stvarima počele razlikovati od ostalih, npr. u odjeći (*habitus niger*). U nastalim rasprama posredovao je i papinski vizitator u Firenzi franjevac fra Caro, ali neki „s crnim habitom” nisu bili zadovoljni njegovim rješenjem. Uto je za generala dominikanaca bio izabran *Munio de Zamora*, koji je nakon kanonske vizitacije talijanskih provincija i očito uz njihovu pomoć sastavio pravilo vlastito dominikanskim trećorecima (*Regula fratrum et sororum de paenitentia S. Dominici*). To je bilo god. 1286.¹⁰ Pravilo je imalo 22 poglavlja, a obilježeno je velikom strogoćom: braća i sestre potpuno su pod upravom generala ili provincijala, ne mogu ići na putovanje bez dozvole mjesnoga dominikanskog starješine ili duhovnika bratstva. Temelj su ovoga Pravila *Memoriale propositi* iz god. 1221. te „formula” fra Cara, ali s dodatkom nekih elemenata vlastitih Dominikanskom redu.¹¹

Te iste godine 1286. papa je Honorije IV. bulom *Congruum existimantes* potvrdio da su „pokornička braća i sestre sv. Dominika zakoniti ogranak reda pokore”. Očito je tu bilo nekih problema. Neki povjesničari smatraju da je time papa uključno potvrdio i *Pravilo* koje je sastavio *Munio* iz *Zamore*. Ipak, pokazalo se da je, vjerojatno zbog različitih osporavanja, bila potrebna i izričita potvrda. Takvu je potvrdu izdao papa Inocent VII, god. 1405. u buli *Sedis Apostolicae Providentiae*, pa onda papa Eugen IV. god. 1439. u buli *Provisionis nostrae*.

Nakon izdanja Crkvenog zakonika iz 1917. bilo je potrebno *Pravilo* preraditi. Prerađeni tekst potvrdio je papa Pio XI. god. 1923. Sadrži 20 poglavlja (i 71 broj), a nosi naslov: *Pravila Trećega svjetovnoga reda sv. Dominika*.¹²

Nakon II. vatikanskog sabora izašlo je novo *Pravilo*, ovaj put pod važnim naslovom: *Pravilo laičkih bratstava sv. Dominika*, odobreno od Sv. Stolice ad experimentum god. 1967. Ima samo Uvod i dva poglavlja (Narav i život članova bratstava, 1–8; Ustrojstvo i uprava bratstava, 9–22).¹³ God. 1978. Sv. Stolica produžila je odobrenje, ovaj put na šest godina, usvojivši neke male izmjene koje je predložila Vrhovna skupština u Quezon Cityju. Taj je rok istekao, ali je u međuvremenu, ove godine u srpnju, održan kongres dominikanskog laikata koji je dao svoje prijedloge u vezi s *Pravilom*, pa se vjerojatno očekuje da te prijedloge usvoji Vrhovna skupšti-

⁹ Franjevački svjetovni red, 1–3; Način života, 4–18; Život u zajednici, 20–26.

¹⁰ Hrvatski se tekst, bez sumnje, nalazi u molitveniku o. ŠOLJANA, *Treći red pokore sv. oca Dominika*, Senj 1904.

¹¹ T. J. JOHNSON, »Franciscan and Dominican Influences on the Medieval Order of Penance: Origins of the Dominican Laity«, u *Spirituality Today*, nav. br., str. 108.–119.

¹² Hrvatski se tekst nalazi u molitveniku: A. ŠOLJAN, *Treći red sv. Dominika*, Ljubljana 1931², str. 40.–63.

¹³ Tekst je izdao Dominikanski provincijalat u Zagrebu god. 1972. pod naslovom: *Pravilo trećoredaca sv. Dominika (laičkih bratstava sv. Dominika)*.

na Dominikanskog reda god. 1986. i tako izmijenjeni tekst predloži na (definitivnu?) potvrdu Sv. Stolici.

Uz Pravilo laičkih bratstava postoji i njegova dopuna: *Pravilnik laičkih bratstava sv. Dominika Hrvatske dominikanske provincije*, potvrđen od o. generala i izdan u Zagrebu god. 1973.

Dominikanski red pruža mogućnosti biskupijskim svećenicima da formiraju svoja posebna bratstva, pa je za njih god. 1971. sastavljeno *Pravilo svećeničkih bratstava sv. Dominika*¹⁴, koje je Sv. Stolica prvi put odobrila god. 1972., a posljednji put (opet privremeno, na tri godine) 1984.

Karmelski red dosta je kasno (god. 1476. od pape Siksta IV.) dobio dozvolu da može organizirati svoje trećorece. (Pustinjaci sv. Augustina to su dobili nešto prije, tj. god. 1400. za trećoredice, a god. 1470. za trećorece.) Ipak vlastito su pravilo dobili tek kasnije. Dao im ga je karmelski general Teodor Straccio god. 1637.¹⁵

Karmelićani što su god. 1958. došli u Hrvatsku pripadaju ogranku „bosonogih karmelićana, koji je jedan od plodova terezijanske obnove i koji je pravno neovisan o matičnom redu postao bulom Klementa VIII *Pastoralis officii* iz god. 1593.”¹⁶ Zato treba govoriti ne općenito o trećem redu karmelskom, nego o trećem redu bosonogih karmelićana.

Oni su od pape Klementa VIII. god. 1594. dobili povlasticu da mogu organizirati svoj treći red. Ipak stav je reda bio više negativan, osobito u Španjolskoj. Njihovi trećoreci držali su se pravila što ga je karmelskom trećem redu bio dao general Teodor Straccio. Ne zaboravimo da se u njemu zahtijevaju pravi *zavjeti čistoće i poslušanja* prema vlastitu staležu. I u Italiji je bilo problema jer red nije mogao zamisliti trećorece drukčije nego kao redovnike koji žive u svijetu. Ipak, potkraj XVII. st. opaža se razvoj prema jasnijem poimanju trećeg reda. God. 1708. izašla je u Marseilli knjižica „*Pravilo, obrednik i direktorij sestara Trećeg reda Gospe Karmelske i sv. Terezije, obdržavani u više gradova Francuske, Italije, Njemačke i Flandrije*”. Smatra se da je to *prvo pravilo vlastito trećem redu terezijanskog Karmela*.

Pravilo je imalo 19 poglavlja. Osim duhovnih dužnosti zajedničkih i ostalim trećim redovima, kao što je svagdanja sv. misa, oficij, djela ljubavi, tu nalazimo i obvezu jednosatne dnevne nutarnje molitve (razmatranja) i zavjet čistoće i poslušanja prema vlastitu staležu.

Na temelju toga Pravila izašlo je god. 1848. skraćeno Pravilo za trećorece toskanske provincije. To Pravilo, nešto popravljeno i dopunjeno, red je dao cijelome svojem trećem redu. Pravilo je god. 1911. bilo ponešto ublaženo i prilagođeno dekretima Sv. Stolice. Novu redakciju odobrila je Sv. Stolica god. 1921.

Nakon II. vatikanskog sabora sastavljeno je novo Pravilo koje je god. 1970. na pet godina odobrila Sv. Stolica.¹⁷ Naknadno su bili uneseni neki ispravci, pa je

¹⁴ Tekst vidi u *Acta Capituli Generalis Tallaght*, str. 140.–149.

¹⁵ Vidi G. MESTERS, »Karmeliten«, u *LThK*, V, 1960., str. 1371. O sudbini toga Pravila vidi CATENA, »Carmelitani« III, u *Dizionario degli Istituti della perfezione*, vol. II, Ed. Paoline, 1975., str. 511.–520.

¹⁶ Na istom mj., str. 528.

¹⁷ Hrvatski je prijevod toga Pravila izdan u Zagrebu (Remete) god. 1971.

definitivno odobreno god. 1979. Hrvatski je izdano šapirografom pod naslovom: *Pravilo života Svjetovnoga reda bosonogih karmelićana*. Obuhvaća teološki uvod i četiri poglavlja: 1. Narav Reda (1–3), 2. Život (4–9), 3. Odgoj (10–17) i 4. Ustrojstvo (18–29). Uz Pravilo se predviđaju i posebni pravilnici za svaku provinciju (usp. br. 8) te zbirka propisa i službenih tumačenja na uporabu u posebnim prirodni i kulturnim sredinama (br. 29).

3. Glavne oznake sadašnjih pravila trećih redova

Kad se usporedi Pravilo trećeg reda u njegovim počecima i cvatu (u XIII. st.) s današnjim pravilima, odmah se uočava *kratkoća* današnjih pravila, koja sadrže uvod (dominikansko i karmelsko) te dva (dominikansko), tri (franjevačko) ili četiri poglavlja (karmelsko). Franjevačko pravilo nema, doduše, uvoda, ali je, mjesto njega, pobudnica sv. Franje pokorničkoj braći i sestrama. Sjetimo se da je prvotno pravilo trećeg reda imalo 26 poglavlja, prvo pravilo vlastito dominikanskom trećem redu 22 poglavlja, a prvo pravilo vlastito trećem redu terezijanskog Karmela 19 poglavlja! Ipak, kratkoća ne mora značiti sama po sebi neki nedostatak!

Također je jasno da je prvotno Pravilo bilo *neusporedivo strože*. Uzmimo samo post i molitvu. U Pravilu za dominikanski treći red, koji je god. 1286. sastavio Munio iz Zamore, braća i sestre obvezuju se da poste svaki dan cijelo došašće, cijelu korizmu i svaki petak (gl. XI.) i da mogu jesti meso samo tri puta tjedno (nedjeljom, utorkom i četvrtkom); u današnjem Pravilu samo se općenito spominje „obraćenje srca duhom i praksom evanđeoske pokore” (5 d). Što se molitve tiče, u Munijevom Pravilu braća i sestre obvezni su na određen broj očenaša i zdravomarijâ za svaki od tadašnjih 7 kanonskih časova (gl. VI.), a, osim toga u vrijeme od Svih Svetih do Uskrsa dizati se u noći nedjeljom i blagdanom da izmole molitve matutina; u došašću i korizmi to će činiti svaki dan (gl. VII.). U današnjem Pravilu se navodi „djelatno sudjelovanje u liturgijskom slavlju”, „liturgijska molitva u zajednici s cijelom dominikanskom obitelji i privatna molitva, ako razmatranje i Marijin ružarij” (6 b i c).

Nešto slično nalazimo i u slučaju franjevačkog i karmelskog Pravila. Ovo posljednje zadržalo je najviše strogosti: ono obvezuje članove trećeg reda na barem pola sata razmatranja dnevno (4); osim toga, ono, u skladu sa svojom starom tradicijom, dopušta — nakon doživotnog obećanja živjeti po Pravilu trećeg reda — da se polože pravi *zavjeti* čistoće i posluha prema vlastitom staležu.

Zajedničko je svim novim pravilima trećih redova da donose samo *glavna načela*, ističu vidik *svjetovnosti* u duhu nauke II vatikanskog sabora o značenju i ulozi jer trećoredci žele težiti za kršćanskim savršenstvom u svijetu *prema karizmi određene redovničke ustanove* kojoj pripadaju. Sva su sadašnja pravila sastavljena na osnovi mnogostrukog savjetovanja, i to ne samo stručnjaka određene redovničke ustanove nego također samih trećoredaca, sva su odobrena od vrhovne uprave tih redovničkih ustanova i predložena na odobrenje Sv. Stolici. U slučaju pravila za franjevački svjetovni red odobrenje je definitivno, za dominikanski treći red još je uvijek privremeno, a za karmelski je najprije bilo dano privremeno, a sada je već definitivno.

Sva pravila kao izvode duhovnog života svojih sljedbenika ističu: Sv. pismo, sudjelovanje u liturgiji Crkve, posebno u euharistiji, moljenje glavnih časova, povezanost s Bl. Djevicom Marijom, a također i obraćenje srca duhom i praksom evanđeoske pokore. Pravila potiču na *naviještanje Krista* ne samo životom nego i riječima jer su iskrena molitva i aposolat nerazdvojivi; potiču na *izgradnju bratskijeg i evanđeoskijeg svijeta*; potiču na *surađnju s drugima* i na *djela ljubavi i milosrđa*. Franjevačko Pravilo posebno potiče da se njeguje evanđeosko siromaštvo (11), dominikansko Pravilo posebno ističe „stalni studij objavljene istine” (6 e), karmelsko Pravilo posebno ističe molitveni i pokornički duh (4,6).

Što se tiče *ustrojstva trećeg reda*, sva Pravila predviđaju mjesne zajednice ili bratstva, sa svojim vijećem i predsjednikom na čelu te sa svojim duhovnim asistentom; predviđaju se također pokrajinske (provincijalne), narodne i međunarodne zajednice sa svojim vijećima, predsjednikom i duhovnim asistentom. Svim je trećim redovima vrhovni poglavar general pripadnog reda, iako je to izričito rečeno samo u Pravilu dominikanskog trećeg reda (14 a) i karmelskog (19); u dominikanskom trećem redu to se čak spominje – po staroj tradiciji – i u obrascu profesije (12).

Zajedništvo trećih redova u zajedničkoj baštini i karizmi s odgovarajućim redovničkim ustanovama ima i svoj pravni izraz u Pravilima. Taj izraz, s jedne strane, treba da omogući duhovno zajedništvo, a, s druge, svjetovnost i autonomiju trećih redova. Pravna je povezanost ostvarena na samo podložnošću vrhovnim poglavarima određenih redova, a također i provincijalima odgovarajućih provincija, nego i time – a to posebno – što ti provincijali *postavljaju duhovne asistente za svaku mjesnu zajednicu* ili bratstvo, premda nakon savjetovanja s tim bratstvima; taj duhovni asistent predstavlja određeni red. Redovnički poglavari također povremeno šalju pastoralne pohoditelje, što posebno ističu franjevačko (26) i karmelsko pravilo (20), a donekle i dominikansko (16 a).

Autonomija (i svjetovnost) pravno je osigurana na nekoliko načina. Najprije, mjesna zajednica bira sama svojega *predsjednika*, redovito laičku osobu, i ne predviđa se da ga netko mora odobriti (dominikansko Pravilo 18 b; karmelsko 23); ipak, prema još važećim franjevačkim Konstitucijama, izabranog predsjednika potvrđuje duhovni asistent (čl. 126), ali treba vidjeti hoće li to ostati u novim Konstitucijama. Uz predsjednika je i *vijeće* koje biraju sami članovi zajednice. Duhovni asistent nije član vijeća, ali ima pravo prisustvovati, no bez prava glasa kako izričito kaže karmelsko Pravilo (21). Na višim razinama organizacije (provincijalno vijeće laikâ, nacionalno vijeće, međunarodno vijeće) punopravno sudjeluju i provincijalni povjerenici trećeg reda, dakle, svećenici odgovarajuće redovničke ustanove koje je imenovala provincijalna skupština odgovarajućih redova pošto je bilo saslušano provincijalno vijeće laika (tako u dominikanskom Pravilu, 15 b, 20, 21).

Dominikansko pravilo predviđa da vijeća mjesnih zajednica mogu slati svoje prijedloge i želje provincijalnoj skupštini (21), a provincijalna i nacionalna vijeća vrhovnoj skupštini reda (21).

Jednom riječju, iz samih pravila trećih redova, iz popratnih dokumenata, iz samog načina kako su današnja pravila trećih redova nastala vidi se da samostanski redovi brinu o njima, žele im staviti na raspolaganje vlastitu duhovnu baštinu nauke

i evanđeoskog života te im ujedno pružaju bratsku pomoć duhovnog vodstva, ali ujedno žele poštovati svjetovni status trećoredaca i njihovu opravdanu autonomiju i pomoći im u obavljaju mnogovrsnih zadataka njihove kršćanske djelatnosti u Crkvi i u svijetu; pritom imaju na pameti nauk II. vatikanskog sabora o ulozi laika pa se i izričito pozivaju na njegove dokumente, ako što su *Lumen Gentium* (7, 8, 31, 41–42), *Apostolicam actuositatem* (4, 14, 16, 30, 32) i *Gaudium et spes* (67, 78, 93).

Gotovo je suvišno reći da se sva Pravila brinu za *odgoj novih članova*. Odgoj, koji traje godinu dana (godinu novicijata), povjeren je duhovnom asistentu (dominikansko Pravilo, 10 a), ili učitelju odgoja u suradnji s duhovnim asistentom (karmelsko Pravilo, 26; učitelj je laička osoba koju odabire mjesno bratstvo uz pristanak duhovnog asistenta, 23), ili, jednostavno učitelju novaka i postulanata (sada važeće franjevačke Konstitucije, čl. 143.; on je laička osoba koju na prijedlog duhovnog asistenta postavlja odbor ili vijeće zajednice (čl. 137.).

Nakon novicijata polaže se profesija (obećanje, zavjetovanje) najprije na tri godine, a onda za cijeli život. Obrazac profesije odražava raznolikost tradicija redovničkih ustanova. Evo tih obrazaca:

Franjevački:

„Ja...obećavam pred Bogom svemogućim, na čast bezgrešne Bl. Djevice Marije, blaženoga oca Franje i svih svetih, da ću za sve vrijeme svojega života držati zapovijedi Božje i Pravilo trećega reda što ga je sam sv. Franjo sastavio po uredbi koju su pape...potvrdili, da ću po volji pohoditelja zadovoljiti za prestupke počinjene protiv ovoga Pravila.“¹⁸

Dominikanski:

„Na čast svemogućeg Boga Oca, Sina i Duha Svetoga, Bl. Djevice Marije i sv. Dominika, ja... pred vama, duhovnikom i predsjednikom ovoga bratstva, mjesto generala Reda braće propovjednika, obećavam da ću živjeti prema Pravilu laika sv. Dominika kroz čitav život (ili: tri godine).“

(Pravilo, br. 12.)

Karmelski:

„Ja..., potaknut mišlju Duha Svetoga, odgovarajući na Božji poziv, iskreno obećavam poglavarima Reda bosonoge braće Bl. Djevice Marije od gore Karmela i vama, moja braćo, da ću težiti k evanđeoskoj savršenosti u duhu evanđeoskih savjeta čistoće, siromaštva i poslušnosti i blaženstva, po Pravilu Svjetovnog reda bosonogih karmelićana za cijeli život (ili: na tri godine).“

(Pravilo, br. 11.)

Što se tiče obveznosti Pravila, dominikansko Pravilo u Općim deklaracijama, br. 2, dodanim Pravilu, izričito kaže da pojedini prekršaji ne čine moralnu krivicu. Karmelsko i franjevačko Pravilo o tome šute; ipak se u franjevačkim *Konstitucijama*, čl. 169., koje su izdane „poradi potpunijeg opsluživanja zavjeta i Pravila“, izjavljuje da ne obvezuju pod grijeh. To je bilo istaknuto već u Pravilu Munija iz Zamore god. 1286. (gl. XXII.).

U vezi s oprostom (dispensom) od pojedinih točaka Pravila, npr. od postova, nemrsa i drugih strogoća, već je u ranije spomenutom Pravilu Munija iz Zamore bilo predviđeno da i predsjednik bratstva i duhovni asistent mogu dati oprost „iz zakonitog i opravdanog razloga“ (gl. XXI.). Opća deklaracija (br. 3), dodana Pravilu, daje vlast oprosta „starješinama bratstva“, dakle, ne duhovnom asistentu. Karmelsko

¹⁸ Konstitucije iz god. 1957., čl. 25. i »Obrednik«, u *Serafskom cvijeću*, Zagreb 1959³, str. 176.

Pravilo tu vlast daje — kako se čini — samo generalu Karmelskog reda (br. 19). Franjevačke Konstitucije, (br. 113, 6 i 117, 4) tu vlast daju samo vizitatoru i duhovnom asistentu.

4. Nove mogućnosti za oživljavanje trećih redova

Premda je ova točka zapravo najvažnija, mislim da se nema o tome što mnogo raspravljati.

Današnje okolnosti u Crkvi i u svijetu uistinu pružaju neke nove mogućnosti, ali samo mogućnosti koje treba aktualizirati.

Poznata je činjenica, npr., da je II. vatikanski sabor snažno istaknuo ulogu laika u Crkvi (*Lumen Gentium*, gl. 4.). Ujedno, poznato je da je rastuća svijest i želja sudjelovati i biti suodgovoran za zbivanja u društvu jedan od znakova našega vremena; ljudi žele biti ne objekti, nego subjekti zbivanja i događanja. Nekako u sličnom smjeru idu i tekstovi II. vatikanskog sabora. Na primjer u *Dekretu o apostolatu laika* kaže se da danas Duh Sveti i laike čini sve više svjesnima vlastite odgovornosti u Crkvi (*Apostolicam actuositatem*, br. 1). U *Dogmatskoj konstituciji o Crkvi* ističe se da su i laici suodgovorni za izvršenje spasonosne misije Crkve (*Lumen Gentium*, br. 30). A u *Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom sjetu* postavlja se kao svrha da u svih građana poraste svijest o vlastitoj zadaći i odgovornosti u ostvarenju ekonomskog i socijalnog razvitka i uopće zajedničkog dobra (*Gaudium et spes*, br. 68).

To sve nije daleko od onoga što se događalo u počecima trećeg reda u XIII. st., kako je prije spomenuto. Ta braća i sestre od pokore htijeli su se zvati *red* da, uz „red” biskupa, prezbitera i monaha i oni budu priznati u Crkvi i suodgovorni za nju i njezin život. Danas je opet to moguće, i to na različite načine, ali jedan od odličnih načina svakako je duhovna i pravna povezanost s jednom redovničkom ustanovom, kako to biva u trećem redu. Dakle, želja vjernika za sudjelovanjem i suodgovornošću za život i poslanje Crkve jedna je *nova mogućnost i šansa* za oživljavanje trećih redova.

Iduća je šansa u tome da se od trećoredaca ne traži neka duhovnost koja njima ne pristaje, nego *duhovnost što odgovara njima kao svjetovnjacima*. To je više—manje jasno naznačeno u sadašnjim pravilima trećih redova, a možda još više u raznim popratnim dokumentima i člancima. Na primjer u jednome spisu kaže se da duhovnost trećoredaca „nije prilagodba monastičke ili samostanske duhovnosti”, nego je to „duhovni život vlastit laicima, koji ih osposobljuju da kao kršćani žive ustanovu braka, obitelji, poslanje, politiku, društvene i privredne odnose”, dakako sve prema karizmi odgovarajuće redovničke ustanove za spas svijeta.¹⁹

Možda u povijesti to nije uvijek bilo dovoljno jasno kao danas nakon II. vatikanskog sabora. Ipak neki autori upozoravaju da bi pogrešno shvatio Sabor kada bi duhovnost laika ograničio na ono što je njima „specifično”, tj. da se bave vremenitim stvarima i uređuju ih „po Bogu” (*Lumen Gentium*, br. 31); nasuprot tome, oni

¹⁹ »Nacr povelje dominikanske obitelji«, iz god. 1981., u: *Vjesnik Hrvatske dominikanske provincije*, br. 52. str. 7.

su, kao i cijeli Božji narod, pozvai na puninu Kristova života i na svetost kako bi bili „svjedoci uskrsnuća i života Gospodina Isusa i znak živoga Boga” (LG., 38).

Tako shvaćena i jasno izražena svjetovnost može uistinu olakšati pristup laika trećem redu.

S tom svjetovnošću duhovnosti, kao i s osjećajem suodgovornosti, povezana je i opravdana *autonomija* koju danas redovničke ustanove pružaju svojim trećim redovima. I to je *jedna od novih šansi*. U povijesti nije bilo tako, vjerojatno je bilo razloga za to. No, danas svi žele biti zreli i odrasli, pa zato teško podnose neko skrbništvo; žele to i laici koji se angažiraju u trećem redu. Redovničke ustanove zadržavaju samo „više vodstvo”, samo toliko koliko je potrebno da im mogu priopćavati širok prostor za njihovo apostolsko djelovanje i stjecanje odgovarajućih iskustava kojima mogu obogatiti matičnu redovničku ustanovu i izoštriti njezinu apostolsku osjetljivost.

To su – prema mojem mišljenju – nove mogućnosti i nove šanse za oživljavanje trećih redova. Ipak, ostaje veliko pitanje: hoće li biti iskorištene, aktualizirane?

Sigurno je da ne mora svaki vjernik koji se želi angažirati kao vjernik – laik stupiti u neki treći red; postoje, naime, u Crkvi različiti putevi! *No neke Duh Sveti zove upravo u treći red*. To je uvjerenje izraženo u svim Pravilima. Tako Franjevačko Pravilo (br. 2) kaže da su trećoreci „potaknuti Duhom da postignu savršenstvo ljubavi u svijetu... poput sv. Franje”. U dominikanskom se Pravilu kaže da vjernici „posebnim poticajem Duha Svetoga ulaze u Red braće propovjednika” (Uvod). I prema karmelskom Pravilu, trećoreci su „pozvani od Gospodina” (br. 10), i „potaknuti poticajem Duha Svetoga odgovaraju na Božji poziv” (br. 11).

Duh Sveti, doduše, puše kako hoće i gdje hoće, ali *redovito* to čini *kroz ljude*. Važno je, dakle, da se ljudi, tj. redovnici, zauzmu u tom smjeru, da znaju laike, u provome redu mlade muževe i žene, animirati i pokazati im privlačnost i vrijednost franjevačke, dominikanske, karmelske karizme, te mogućnosti koje ona u sebi sadrži. Ako ne bude u budućnosti takvih redovnika, mogućnosti i šanse ostat će neiskorištene.

Kakvo je stanje sada, zna svatko tko poznaje prilike u svojoj provinciji. Ali zna i to da tamo gdje se našao čovjek koji se zauzeo za oživljavanje trećeg reda, tu je bilo i uspjeha, i to velikih.

* * *

Kao što je na početku ovog referata bilo rečeno, sada treba ukratko prikazati udruženja koja su srodna trećim redovima. Tu bi, koliko je meni poznato, došli u obzir: isusovačka *Zajednica kršćanskog života* i *Salezijanski suradnici*.

Zajednica kršćanskog života nastala je nakon II vatikanskog sabora iz bivše Marijine kongregacije. *Zajednica* je javno udruženje kršćana, organizirano na svim razinama, počevši od mjesne do međunarodne, ima svoje statute, koji su još u razvoju, ima svoje crkvene asistente, a povezano je s Družbom Isusovom. Znak je toga i činjenica je je nedavno Sv. Stolica isusovačkoga generala imenovala za crkvenog asistenta te *Zajednice*.

Zajednica u svijetu ima oko 40 000 članova; u nas to još nije krenulo.

Salezijanski suradnici udruženje su koje je već osnovao don Bosco god. 1850. da mu pomaže u radu s mladima, ali *Pravilnik* mu je dao tek god. 1878.²⁰ U njemu je don Bosco ovako opisao razliku između tog udruženja i trećeg reda: „Sv. Otac Papa (= Pio IX) smatra da je taj Savez (suradnika) nalik starome trećem redu, s tom razlikom što se u onom kršćanska savršenost shvaća kao vršenje pobožnosti, ali ovdje je glavni cilj *aktivizacija* života po vršenju ljubavi prema bližnjemu, *osobito prema ugroženoj mladeži*.”²¹

Nakon II. vatikanskog sabora izrađen je novi *Pravilnik* s pomoću savjeta i prijedloga samih suradnika, kao i uz pomoć salezijanaca i Kćeri Marije Pomoćnice. *Pravilnik* je odobrio i proglasio vrhovni poglavar Salezijanske družbe god. 1974, i to na pokus od šest godina. Iz teksta nije vidljivo da ga je odobrila Sv. Stolica.

Sada u svijetu ima oko 30 000 salezijanskih suradnika, a na hrvatskom jezičnom području oko 800.

Novi je *Pravilnik* na hrvatskome izdan god. 1979. (prije spomenuto izdanje), ali je – zbog nekih razloga – izostavljen dio o ustrojstvu udruženja. On sadrži predgovor, uvod i šest poglavlja: I. Salezijanski suradnici žive u svijetu po Evanđelju (br. 1–6); II. Poziv i poslanstvo u Crkvi (7–8); III. Kako se služenje iskazuje (9–10); IV. Sudgovornost za poslanje (11–14); V. Salezijanski duh (15–19); VI. Formacija i vjernost (20–22).

U uvodu se kaže da su salezijanski suradnici „pravi salezijanci u svijetu, tj. kršćani, bilo svjetovnjaci ili svećenici, koji bez obavezivanja redovničkim zavjetima ostvaruju vlastiti poziv na svetost mladenačkim i pučkim apostolatom u Don Boskovu duhu na službu mjesnoj Crkvi i u posebnom zajedništvu sa Salezijanskom družbom” (*nav. dj.*, str. 10.). Iz toga, a donekle i iz samih naslova poglavlja, vide se *glavne oznake* *Pravilnika*. U njemu se često ističe ono što se može nazvati „dinamička ljubav dobrohotnosti” (br. 15). O molitvenom se životu govori samo kratko (br. 6), ali se ipak kasnije izjavljuje: „Živimo brižljivo poput don Boska u jednostavnom i srdačnom dijalogu sa živim Kristom, s Ocem čije smo blizine svjesni, i s Duhom Svetim prisutnim u našem životu” (br. 18). Također se potiče na odanost Majci Božjoj i Pomoćnici kršćana (*ibid.*)

Što se tiče formacije, ne predviđa se novicijat ni profesija, kako to biva u trećim redovima. Mjesto toga kaže se da je uvjet svakog plodonosnog apostolata formiranje (br. 20) i da Savez suradnika potpomaže formiranje mjesečnim skupovima, povremenim duhovnim vježbama, upotrebom salezijanskih informativnih sredstava i sl. (br. 21). Kandidat za suradnika neko vrijeme proučava suradnički poziv, a onda odlučuje postati suradnik. Na tu se odluku gleda kao na „dar Duha Svetoga” koji se „prima s radošću i živi u vjernosti” (br. 22). Za formiranje zaduženi su kvalificirani suradnici koji su povezani s „delegatima” (br. 21); delegat je druga riječ za duhovnog asistenta. Taj je „delegat” veza s Družbom i jamstvo je duhovne i pravne povezanosti s njome.

Prema usmenim informacijama koje sam dobio, ustrojstvo je Salezijanskih suradnika slično onome trećih redova. Savez se organizira na mjesnoj, provincijskoj,

²⁰ E. VIGANO, *Salezijanska obitelj*, Zagreb 1983., str. 20.–23.

²¹ »Pravilnik« III, u: *Pravilnik za salezijanske suradnike*, Zagreb 1979., str. 30.–31.

nacionalnoj i međunarodnoj razini. Razlika je u nazivima: mjesna zajednica zove se „mjesno središte“, duhovni se asistent naziva „delegat“ itd. Mjesna središta slobodno biraju svoje predsjednike, a također daju svoje mišljenje prije nego im uprava Družbe postavi delegata.

I ovdje susrećemo one oznake – koje su istodobno i mogućnosti i šanse – o kojima smo govorili raspravljajući o trećim redovima. Na primjer, već je don Bosko nužno istaknuo ulogu laika, a sadašnji Pravilnik salezijanskih suradnika samo ide već utrtom stazom. Njihova je duhovnost od početka bila vrlo prilagođena svjetovnom staležu, pa se i danas snažno ističe.²² Iako je vrhovni poglavar Salezijanske Družbe ujedno vrhovni poglavar Saveza salezijanskih suradnika, ipak je njima ostavljena pravedna autonomija.

Sve su to šanse i mogućnosti za razvoj ovog udruženja kojemu će posebno biti privučeni oni koji žele raditi s mladima na don Boskov način, tj. s mladima koji su ugroženi ili tjelesno ili duhovno, a takvih je danas napretek.

UREDNIŠTVO JE PRIMILO

GLE OVO SRCE. Konferencije o štovanju Presv. Srca Isusova. Izd. Symposion, knjiga XXX., Split 1986. Narudžbe: Samostan sv. Klare, Končareva 29, 58000 Split. – Bogate refleksije o Srcu Kristovu koje je izraz i objava Božje ljubavi; prikaz štovanja Srca Isusova u Bibliji, predaji, crkvenim dokumentima i objavama sv. M. Margareti Alacoque. Autori: D. Šimundža, I. Dugandžić, M. Zovkić, R. Brajčić, M. Steiner, F. Pšeničnjak, S. Kos.

S. Marija od Presv. Srca: OTKUPITELJEVA LJUBAV – poema. Sva potresna kalvarijska drama, Kristov život, povijest Otkupljenja – kroz biblijske slike Staroga i Novog zavjeta, sročena u stihovima (sestinama). Ta knjiga izvanredno lijepo je opremljena i može biti lijep poklon za različite prigode. Likovni prilozi: Jeannet Nardelli-Karaman. Narudžbe: Samostan sv. Klare, Končareva 29, 58000 Split.

LJUDIMA PRIJATELJ. Sveti Leopold Bogdan Mandić. O 120. obljetnici njegova rođenja.

Andrija Lukonović: NAŠA GOPSA VOĆINSKA. Izd. KS, Zagreb i Župni ured Voćin 1986. U nizu „Male monografije“ to je 14. knjiga. Donosi povijest svetišta, ali i župe Voćin.

Luka Markešić: CRKVA U SAMOUPRAVNOM SOCIJALIZMU. Izd. „Svjetlo riječi“, Sarajevo 1986. Cijena 400 dinara. Narudžbe: SVJETLO RIJEČI, N. Pozderca 6, 71000 Sarajevo. Za boje upoznavanje suvremene situacije ova je knjiga pisana jednostavnim i vrlo pristupačnim stilom. Knjižica je ilustrirana originalnim i sadržajnim crtežima akad. slikara Rudija Labaša.

Ivo Gugić, biskup: ZAUSTAVLJENE MISLI. (O Bogu, čovjeku, društvu...). Kotor 1986. Cijena 600 dinara. Narudžbe: Biskupski ordinarijat, Dobrota 90, 85330 Kotor.

Augustin Korpar: ADOŽE AFORIZMI. Peta i posljednja knjiga aforizama. Zagreb 1985. Narudžbe kod autora, Župni ured Brezovica, 41421 Hrvatski Leskovac. – „...Već petom knjigom svojih aforizama A. Korpar otkriva svoju opredijeljenost za taj deficitarni književni oblik, ovaj put u formi razrađenog abecedarija. Nisu to aforizmi na zadane 'abecedne' teme već je abeceda samo redosljed njihova pojavljivanja. Ima u tim Korparovim novim aforizmima svega što ga je dosad resilo kao aforističkog autora – satiričke oštine, humorističke duhovitosti, misaone sazetosti i stilske dopadljivosti, s time što mi se čini da su dvije potonje odrednice sve vidljivije i produbljene, podjednako kao rezultat književnog i životnog iskustva... Točka Korparova promatranja životna je i općeljudska...“ (Joža Skok, „Aforistički abecedarij Augustina Korpara“).

²² Izdana je i knjižica: M. MIDALI, *Svjetovna dimenzija salezijanskog duha*, Zagreb 1982., str. 48.